عەوڵا جەیدی و نەنە ئامینە.. ئاکۆ عەبدوڵڵا

گڵاوڕۆژنەیەك بۆ ڕوانین لەشاری کۆیە

فازیل شەوڕۆی پەروەردکار و شاعیر و نووسەر و هونەرمەند، یەکێکە لەنووسەرە بەبڕشتەکانی ئەمڕۆی جیهانی نووسینی کوردی، بەردەوام بەدەق و لێکۆڵینەوەی نایاب و ووتە و کاری هونەری بەسەرماندەکاتەوە. لەکۆتا مانگەکانی ساڵی 2023 لەپەیجی فەیسبووکەکەی بابەتێکی لەژێر ناوی (عەوڵا جەیدی و نەنە ئامینە) بڵاوکردەوە. لەدەستپێکیدا نووسیبووی {ناونیشانی کتێبێکی دیکەمە. نیزا دەکەم تەندرووستیم ڕێم بدا تەواوی بکەم. ئەو دوو زاتە باپیر و نەنکی خۆمن، دوو کەسایەتین کە جێ پەنجەیان لە مێژووی کۆمەڵایەتیی کۆیە بە جوانی دیارە. دەمەوێ لە گێڕانەوەی ژیاننامەی ئەوان، بە ئەمانەتەوە، وێنەیەکی زۆر بواری شاری کۆیە بکێشم لە ساڵانی١٩٢٠ تا ١٩٦٧}. ئینجا لەژێرەوە بەندی یەکەمی ئەو کتێبە بڵاونەکراوەی بەناونیشانی (کەوە دۆمە) خستبووە بەر دیدە. من هەر کە خوێندمەوە چێژی زۆرم لێوەرگرت. هەم ناوەرۆکەکەی هەمیش ئەفسونی داڕێژتنەکەی کێشی کردم. ئەوە بوو وەك زۆر لەوتارەکانی دیکەی ناوبراو، لای خۆم کۆپیم کرد. رۆژانی دواتر بەندەکانی دووەم و سێیەمی بەدواداهێنا و ئەوانیشم کۆپی کرد. لەچاوەڕوانیدا بووم کەچی رێك بەندی حەوتەمی خستە بەر رووان، بۆیە ئەوسا مەسیجم بۆ بەڕێزیان نارد، بەڵام ئەو لەوەڵامدا پێیڕاگەیاندنم مەبەستی نییە تەواوی کتێبەکەی بەو جۆرە بڵاوبکاتەوە. دواتر لەپەیجەکەی بەندەکانی هەشت و نۆ و دوانزدە و چواردە و شانزدە و نۆزدەشی بلاوکردەوە. ئەوە بوو ساڵی رابردوو بەشێوەی کتێب خستییە‌ بەردەم خوێنەران.

ناوەرۆکی کتێبەکە‌ لە 65 ناونیشان (بەندەکان) پێکدێت. لەکۆتایشدا پڕۆفایلی خۆی دەبینرێت. ناونیشانەکان ریزبەند کراون. بۆ هەندێکیان ماوەی زەمەنی دیاری کراوە. لەناویاندا خوێنەر بەرەو بەشێك لەژیاننامە و کار و هەڵوێستی عەوڵا جەیدی و نەنە ئامینە و وەستا حەمەدی کوڕ و فازیلی کوڕەزاش کێش دەکەن. ئەمە جگە لەوەی بابەتەکان وەك ئاوێنە وان بۆ ڕەنگدانەوەی ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی و رووداوەکانی شاری کۆیە لەماوەی دووەمی سەدەی رابردوو، بەڕووداوە تاڵەکان و کاریگەرە بەدەکانی ئایدیای

فریودەری حزبی و ململانێیە نەخوازراوەکانیان و کاریان لەگۆڕینی ریشاڵی پاکی پێوەندی خەڵکی گەڕەك. ئەمەو گرنگی لەخستەڕووی رووداوەکانی دوای کۆدێتا سەربازییەکەی ساڵی 1958 و کارەساتە ناخۆشەکانی ئەو رۆژە تاڵانەی ساڵی 1963 ناو کۆیەش داوەڵ که تەنگی بەهەموو خەڵکی شار هەڵچنیبوو.

وەك لەپێشەوە ئاماژەمان پێدا خوێندنەوەی ئەو بیرەوەریانە چێژ بەخوێنەر دەبەخشێ. نووسەر بەکورتی و پوختی هاتۆتە گۆ، زۆر بەوردیش وەسفی گەڕەك و خانووەکانی کردووە. سەلیقە جوانەێ هونەرییەکەی خۆشی تێدا خستۆتەگەڕ. هەروەها بەوشەی شێوەزاری کۆیانە گێڕانەوەکانی جوانتر کردووە لەوانە: (تەژگەبەڵ، دێشەگۆرە، پێتەرازوو، خون، لەگەن، کۆشکە، سبەینێی سارحان، تریان، تریانە، دەستەباشی، قۆقیلە، بەتار، تێڵ، قوولەتێن، کەندوو، فەرمەسێن، خەرکینە، نەختێکەك، ئەقڵقوندە، کنەوان، دەرس و دەور، مینا، پلووسك، کێنەو مێنە، تەشتێکە…). ئەمەو باسی لەچۆنیەتی ئامادەکردنی هەندێك جۆری خواردەمەنی، وەك ساوار و داندۆك و دانوولە و ئاوە تەماتە و قاورمەش، لەو رۆژگارە کردووە. ئاماژەی بۆ ئاوەدانی ئەوسای گەڕەکە کۆنەکانی سەر کۆڵانە تەنگەکانیش کردووە. بۆ نموونە لەلاپەڕەی 87 سەبارەت بەمزگەوتی منارە نووسیویەتی (ئەو مزگەفتە هەمیشە حوجرەی دەرس و دەور بوو، مەدرەسەی ئایینی بوو، فەقێی زۆر بوو). ئەوە لەکاتێکدایە کە من لەو ساڵانەی رابردوو زۆر جار لەکاتی نوێژ بەلایدا رەتبووم کەچی دەرگاکەی داخرا بوو.

لای خەڵکی کۆیە، بەتایبەتی کەسە بەتەمەنەکان، ناو و پێگەی عەوڵا جەیدی و ئامینەی خێزانی و حەمەدی کوێی روونە. نووسەریش ئاماژەی بەوە داوە عەوڵا جەیدی پیشەکارێکی دەستڕەنیگ بووە. وەك چەخماغساز بەداهاتی دوکانەکەی دەژیا. هاوکات خۆبەخشانە لەکۆمەڵێك بوار خزمەتی کۆمەڵگەی کردووە، لەوانە گۆڕ هەڵکەندن و مردوو شۆرین. ئەمەو بەهۆی کەسایەتییە کاریزمایەکەشی بەهانای لێقەوماوان دەچوو و کۆمەکی بۆ کۆدەکردنەوە. دوای مردنیشی نەنە ئامینەی دەستڕەنگین لەماڵەکەی خۆی وەك ژنێکی پیشەگەر کەسابەتی کردووە. ئەویش خۆبەخشانە لەکۆمەڵێك بوار خزمەتی کردووە، لەوانە مامانی و مردوو شۆرین، وەك پزیشکێکی میللیش چارەسەری خەڵکی دەکرد. دەرگای ماڵەکەشی وەك قەلەندەرخانەیەك تا درەنگانی شەو بۆ ژنانی بێنەوا کراوە بوو. حەمەدی کوێیشیان یەکێك بووە لەوەستا دەستڕەنگینەکانی بۆڕیسازی و کارەکانی دیکەی هاوشێوە.

ئەوەی کە تەواو لەو بەرهەمە دڵنیام راستگۆیی نووسەرە لەگێڕانەوەی بیرەوەرییەکانی. راستە هەموو شتێك نانووسرێت، بەڵام ئەوەی

بنووسێ دەبێت بەئەمانەتەوە بێت. ئەو ئەمانەتەش لەو بەرهەمە بەڕوونی دەبینرێت. نازانم بۆچی لەکاتی خوێندنەوەیدا (دانپێدانانەکانم) دەهاتەوە یاد، بەڵام ئەوەی ئێمە لەزۆر رووەوە لەویان جیایە. راستە گێڕانی ریشەییانەی جان جاك ڕۆسۆ لەو کاتە دەستپێدەکات کە ڕۆژێك لەشاری جنێڤی مەکۆی هاتنە دنیای دەردەچێت و ئێوارەش لەگەڕانەوەدا دوا دەکەوێت و دەرگاکانی شار دادەخرێن، بۆیە ناچاریانە لەدەرەوە دەمێنێتەوە، تا خۆی بەماڵێکی دابڕاودا دەکات. خاوەنەکەی (مەدام دوڤارنس) بەدوودڵی داڵدەی دەدات. دواتر داوای لێدەکات بەدایە بانگی بکات و دەبێتە دایکێکی دڵسۆز بۆی. ڕۆسۆ دایکی خۆی نەدیبوو. بەو جۆرە ڕێڕەوێکی دیکە دەگرێتەبەر و دەگوزەرێنێ. ئەوەتا خاوەنی ئەو بیرەوەریانەی ئێمەش لەکۆتایی یەکەم بەندی بیرەوەرییەکانی کە ئەوسا تەمەنی شەش ساڵ بووە، دوای ئەوەی سەرکەوتوو نابێت لەگرتنەوەی کەوە دڵمەی باوکی، لەبەر هەڕەشەکان ناتوانی سەر بەماڵدا بکاتەوە. دوای ئەوەی شەویش دەرگای ماڵەکەیان دادەخرێت، پەیامی پێدەگات، کە دەرکراوی کۆڵانە، تا خێرەومەندێك بۆ ماڵی نەنکە ئامینەی دەبات و ئەو شەوەی لای ئەو، بەلەشی کوتراو و داڕوشاو لەژێر جاجمی زوور و کەشی کابووساوی، ڕۆژ دەکاتەوە.

بەڵێ ئەوانە سەرەتاکانی هەردوو بیرەوەریەکانە، بەڵام بەسەرهاتەکان جیان و کەسەکانی ناویشیان تەواو جیان، ئەوانەی ئێرە هاڵاوی ڕۆژانەی ژیانێکی گەلێك پاکترن. رەفتار و کرداریشیان زیاتر لەچەمکی مرۆڤایەتی و خواپەرستی نزیکە، بۆیە مەودای جیاوازی نێوانیان گەلێك دوورە.

بەشێك لەبەندەکانی ئەو کتێبەی لەژێر ناونیشانی (عەوڵا جەیدی لەدیدی مێژوونووس و نووسەراندا) یە کە تێیدا نووسەر ئاماژەی بەبەشێك لەنووسراوی ئەو کەسانە داوە کە لەنزیکەوە ئاشنای عەوڵا جەیدی بوون و شایەدییان بۆ ڕۆڵە کاریزمایەکەی لەکۆمەڵگە و دەسترەنگینی و کارە خێربەخشییەکانی داوە. دواتر نووسەر گلەیی لەخەڵکی دەکات کە چۆن ئەو جۆرە کەسانە و ڕۆڵەکانیان لەیادگەی خەڵکی شاردا لەبیر دەکرێن. وەك لەلاپەڕە 248 نووسیویەتی (لەو تۆمارگەیانەی قەڵەمبەدەستانی شایەدحاڵی وەستا عەوڵا جەیدی بۆ ئێمەیان بەجێهێشتووە دەیسەلمێنن ئەو زاتە لە ژیاندا توانیویەتی بەو سادە و ساکاری و خاکییەی خۆیەوە کەسێتییەکی مەزن و بڵند و باڵا بۆ خۆی زامن بکات، کەسێتییەك هاوشان لەگەڵ پیاوماقوڵ و دەستڕۆیشتوو و دیار و ناسراوەکانی شاری کۆیە، خۆشی هەستی بە بوونی ئەو پێگە کۆمەڵایەتییە جوانە کردووە، کەس نەبووە لە ئاغا و حاجی و فەرمانڕەوا و دەوڵەتداران دەست لەسەر سنگ بۆی

ڕانەوەستابن). لەلاپەرەی دواتر بەو جۆرە بەردەوام بووە (بەڵام چونکێ ئەقڵیەتی کورد خێڵگەڕایی و دەسەڵاتپەرست و بەرژەوەندخوازە، دوای کۆچی عەوڵا جەیدی دەتوانم بڵێم لەناو کتێبەکان نەبێ ناوی ڕەش دەبێتەوە، لەکاتێکدا توێژی ڕۆشنبیر و ئەدیب و کۆمەڵانی خەڵك دەبووایە وەك وەفا و ئەمەکێك ئاوڕ لەو جۆرە کەسایەتییانە بدەنەوە). لەدرێژەی ئەو بابەتە دەگاتە ئەوە (جونکە پێوەری هەڵسەنگاندنی کەسێتیی لەناو کورددا بە پارسەنگی خێڵ و خزمایەتی و ئاغایەتی و شێخایەتی و دەسەڵات و هێز و بەرژەوەندییە، هەمیشە ئەگەر لە چینی هەژار و عەوامی ڕەشوڕووتدا کەسێکیش هەڵکەوتبێ و بووبێت بە ئەستێرە، زوو کاریان کردووە بۆ خامۆشکردنی یان کووژانەوەی ئەو ئەستێرەیە، مێژوومان پڕ لە ناوی سەرکردە و دەسەڵاتدار و ئاغا و حاکم و دەستڕۆیشتووە، کە تۆمارگەیان لێوانلێوە لە غەدر و ستەمکاری و چەوساندنەوەی خەڵك و خوێنمژی و خوێنڕێژی و تەڵەکەبازی و گەندەڵی و داوێنپیسی- خەڵکیش غەدر و تاوانەکانیان دەزانێ -، کەچی وەك پێشەوا و ڕابەر و مامۆستا و کەسایەتی بەرز و بڵند تەماشا دەکرێن و کتێبیان لەسەر دەنووسرێ و شیعریان بەسەردا هەڵدەڵێن و پەیکەریان بۆ ساز دەکەن و شەقام و مەڵبەند و قوتابخانەیان… بەناو دەکەن).

بێگومان گەر بگەڕێنەوە بۆ لاپەڕە چواری کتێبەکەش دەبینین نووسەر پێشتر ئاماژەی بەناوی کۆمەڵێك کەسایەتی خەڵکی شار داوە و بە (پیشەوەر و کاسبکار و خێرخواز و چاکەکار و ڕابەر….) ناوی هێناون کە یەکێکیان (حەلیمە رەزا) ی نەنکی منە و لەئاستیاندا نووسیویەتی (بەخت و تاڵعیان نەبووە، مەگەر ڕاکوزارانە، لێرە و لەوێ ناویان هاتبێ. لە کاتێکدا ڕەنگ بێ ژیاننامەی هەر یەکێکیان بەرگی کتێبێك لەخۆ بگرێ). ئەمەو پێشتریش مامۆستا فازیل لەکتێبی (ژنە پیشەوەرەکانی کۆیە) کە ئاماژەی بۆ حەلیمە رەزاش کردبۆوە. لەو کتێبەش جگە لەکەسابەتکردن لەماڵ و خێر و هاوکاریکردن، لەوەسفی بەکارهێنانی چارۆگەی کۆییانە و تاسەی زیووی سەر و بەباکردنی ئازارەکانی ڕۆژگار لەڕێگەی جگەرەی قامیش، هەمان خاڵی هاوبەش لەنیوان هەردوو نەنکەکەدا دەبینم. تەنانەت لەبەرگی پێشەوەی ئەو کتێبە نووسەر کە وێنەی کۆڵانێکی داناوە خانوەکەی حەلیمە رەزا بەگەورەیی دەرچووە. ئەو خانووەی ماوەیەکی زۆری ساڵانی حەفتاکان و هەشتاکانی تەمەنم تێدا بەسەر بردووە.

ئەمەو لەلایەکی دیکەشەوە نووسەر بێزاری خۆی دەربڕیوە لەبەکارهێنانی ئەو ناو و ناتورە ناشیرنانەی کە خەڵکی کۆیە بۆ یەك بەکاری دەهێنن، بۆ ئەو مەبەستەش رەخنەی لەلایەنەکانی وەك مامۆستایانی ئایینی و پۆلیس و قوتابخانە و زۆر شوێنی دیکە گرتووە

که کاریان نەکردووە بۆ سەرکۆنەکردن و بنبڕکردنی ئەو ئەتوارە دزێوە.

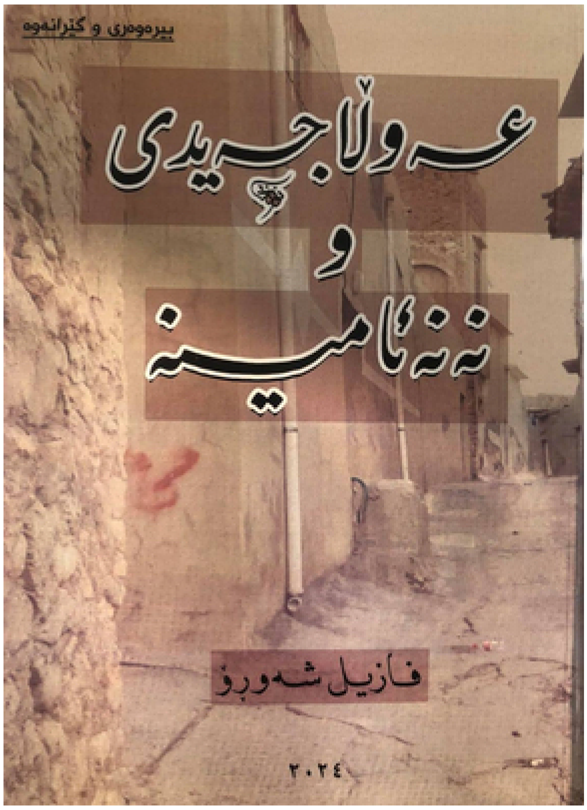

ئاکۆ عەبدوڵڵا